

En liten tråkig skrift om viktiga saker

**lagar
konventioner
resolutioner
och etiska regler
runt journalistiken**

sammanställd av Nina Hjelmgren, Fojo

En liten tråkig skrift om viktiga saker

– lagar, konventioner, resolutioner och etiska regler runt journalistiken

”Jag delar inte dina åsikter, men jag är beredd
att dö för din rätt att uttrycka dem.”

Sa Voltaire det eller inte?

Yttrandefrihet är en av grunderna i en demokrati. Likaså rätten till information.

Grunden lades för snart 250 år sedan, under den tidsepok som kallades Upplysningen, en tid som präglades av att man trodde på människans förnuft. Filosofen Voltaire i Frankrike var en av dem.

Sverige och Finland var under 600 år ett land och grunderna i de bägge ländernas konstitutioner är till stora delar samma. Sverige förlorade Finland 1809 i krig mot Ryssland.

En av de drivande bakom det som resulterade i världens första tryckfrihetsförordning 1766 var prästen **Anders Chydenius**, född i Sotkamo i norra Finland. Det viktigaste var att avskaffa politisk censur och att allmänheten fick tillgång till myndigheters handlingar.

Det är alltså sedan dess de flesta handlingar hos myndigheter är allmänna och kan begäras ut som offentliga, enligt svensk lagstiftning. Man fick dock inte skriva någonting som stred mot den evangeliska tron eller ifrågasätta kungahuset som statskick. Böter utgick i båda fallen med 300 silverdaler.

(www.chydenius.netLars)

Tryckfrihetsförordningen inskränktes rejält sex år senare när Gustav III genom en statskupp tog makten 1772.

Inskränkningarna – censuren – fortsatte fram till statskuppen mot Gustav IV. En ny regeringsform 1809–1810 ersatte det gustavianska enväldet och i denna regeringsform ingick tryckfrihetsförordningen. Men den begränsades återigen när **Karl XIV Johan** – Jean Baptiste Bernadotte – kom till Sverige:

”...inte minst var den nya kronprinsen rädd för alla meningsyttringar som ifrågasatte hans rätt till den svenska tronen”.

(En svensk Presshistoria)

Tryckfrihetens motståndare drev med kungens goda minne igenom möjligheten att dra in en tidning; en indragningsmakt infördes, vilken gav statsråden rätt att stoppa utgivningen av en tidning eller tidskrift, som ansågs vara *”vådlig för allmän säkerhet eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt eller av en fortfarande smädlig egenskap”*.

(www.ne.se/indragningsmakten)

”Journalistiken hade blivit en makt att räkna med i det svenska samhället, och pressen var farlig därför att den – som det hette från regeringens sida – hade ’det närmaste inflytande på allmänhetens sinnen’ och var ’lättast tillgänglig för alla folkklasser’”.

(En svensk presshistoria)

Förvisso omarbetades indragningsordningen men i grunden var det samma lag som antogs vid riksdagen i Örebro 1812.

Den 6 december 1830 gavs första numret av Aftonbladet ut.

Lars Johan Hierta, Aftonbladets chefredaktör, slogs för yttrandefrihet. Tidningar på den tiden var okritiska och eftergivna och Hierta angrep det han kallade kungens *”sängkamarvälde”*.

(www.aftonblade.se/amc,stefan/hist.html)

När tidningen blev för obekvämt, och drogs in av indragningsmakten, gjorde man som tidningen Argus tidigare gjort; bytte namn. När man kommit fram till Det tjugondeförsta Aftonbladet gav indragningsmakten upp och Indragningsordningen togs ur bruk 1844.

Kort sammanfattning av TU och YGL

”Tryckfrihetsförordningen är en av Sveriges grundlagar. Den säger att du fritt kan ge ut böcker, tidningar och tidskrifter. Tryckfrihet är en viktigt demokratisk rättighet.

Tryckfrihetsförordningen innehåller meddelarfrihet, rätt till fri informationsspridning och anonymitet samt förbud mot censur och efterforskning av källor. Den innehåller även förbud mot förtal och kränkningar”.

(www.riksdagen.se)

”Yttrandefrihetsgrundlagen är Sveriges yngsta grundlag. Den säger att du har rätt att tycka och säga nästan vad du vill i radio, tv och på webben.

Yttrandefrihetsgrundlagen har stora likheter med tryckfrihetsförordningen. Förbudet mot censur meddelarfriheten, rätten till fri informationsspridning och anonymitet samt förbudet att forska efter källor gäller också här. Bestämmelserna om förbudet mot förtal och kränkningar finns även med”.

(www.riksdagen.se)

Dagens tryckfrihetsförordning antogs 1949 och är en av Sveriges fyra grundlagar.

Tryckfrihetsförordningen kompletterades med **Yttrandefrihetsgrundlagen** 1991.

De andra grundlagarna är **Successionsordningen** (1810) och **Regeringsformen** (1969).

En grundlag står över andra lagar.

Debatten har gått hög när det gäller eventuella förändringar av Tryckfrihetsförordningen och Yttrandefrihetsgrundlagen. Hot och förtal på nätet har sagts vara en anledning till översyn.

Representanter från media har varnat för eventuella försämringar och hävdade att skyddet mot nättroll finns i befintlig lagstiftning.

Yttrandefrihetskommitténs betänkande **En översyn av tryck- och yttrandefriheten** (SOU 2012:55) presenterades i augusti 2012.

Tryckfrihetsförordning (1949:105)

- 1 kap. Om tryckfrihet**
- 2 kap. Om allmänna handlingars offentlighet**
- 3 kap. Om rätt till anonymitet**
- 4 kap. Om tryckta skrifers framställning**
- 5 kap. Om utgivning av periodisk skrift**
- 6 kap. Om tryckta skrifers spridning**
- 7 kap. Om tryckfrihetsbrott**
- 8 kap. Ansvarighetsregler**
- 9 kap. Om tillsyn och åtal**
- 10 kap. Om särskilda tvångsmedel**
- 11 kap. Om enskilt anspråk**
- 12 kap. Om rättegången i tryckfrihetsmål**
- 13 kap. Om utrikes tryckta skrifter m.m.**

Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469)

- 1 kap. Grundläggande bestämmelser**
- 2 kap. Om rätt till anonymitet**
- 3 kap. Om sändning samt framställande och spridning**
- 4 kap. Om utgivare**
- 5 kap. Om yttrandefrihetsbrott**
- 6 kap. Ansvarighetsregler**
- 7 kap. Om tillsyn, åtal och särskilda tvångsmedel**
- 8 kap. Om skadestånd**
- 9 kap. Om rättegången i yttrandefrihetsmål**
- 10 kap. Om radioprogram och tekniska upptagningar från utlandet m.m.**
- 11 kap. Allmänna bestämmelser**

Offentlighetsprincipen och TF

"Allt är offentligt till dess att motsatsen är bevisad. Beslut är nästan alltid offentliga".

(Per Nygren, kursledare på Fojo)

Ända sedan Anders Chydenius dagar gäller offentlighetsprincipen i Sverige. En av grunderna han stred för var att få bort censuren så allmänheten hade tillgång till allmänna handlingar.

Regeringskansliet skriver följande om offentlighetsprincipen:

"Offentlighetsprincipen innebär att regeringens och andra myndigheters samt riksdagens och beslutande kommunala församlingars verksamhet så långt som möjligt ska vara öppna. Därför har exempelvis allmänheten rätt att ta del av alla offentliga handlingar, och domstolsförhandlingar och beslutande församlingars sammanträden är normalt öppna för allmänheten... Offentlighetsprincipen innebär också att alla i Sverige har meddelarfrihet. Meddelarfriheten ger till exempel tjänstemän och andra som arbetar i stat, kommun och landsting rätt att berätta för massmedier om sådant som annars är hemligt utan att kunna straffas för det".

(www.regeringen.se/sb/d/504/a/3029)

Så här står det i Tryckfrihetsförordningen andra kapitlet:

2 kap. Om allmänna handlingars offentlighet

1 § Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar.
Lag (1976:954).

4 § Brev eller annat meddelande som är ställt personligen till den som innehar befattning vid myndighet anses som allmän handling, om handlingen gäller ärende eller annan fråga som ankommer på myndigheten och ej är avsedd för mottagaren endast som innehavare av annan ställning. Lag (1976:954).

13 § Den som önskar ta del av en allmän handling har även rätt att mot fastställd avgift få avskrift eller kopia av handlingen till den del den får lämnas ut (...)
Begäran att få avskrift eller kopia av allmän handling skall behandlas skyndsamt. Lag (2002:907).

14 § Begäran att få taga del av allmän handling göres hos myndighet som förvarar handlingen.
Begäran prövas av myndighet som anges i första stycket (...)

Myndighet får inte på grund av att någon begär att få taga del av allmän handling efterforska vem han är eller vilket syfte han har med sin begäran i större utsträckning än som behövs för att myndigheten skall kunna pröva om hinder föreligger mot att handlingen lämnas ut. Lag (1982:939).

Läs hela Tryckfrihetsförordningen här:
www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/_sfs-1949-105/

Undantag som gäller tryckfriheten finns återgivna i 2 kap och 7 kap i TU.

Censur och YGL

Yttrandefrihetsgrundlagen från 1991 kompletterar Tryckfrihetsförordningen genom att inkludera andra medier än tryckta.

”Yttrandefrihetsgrundlagen från 1991 är vår yngsta grundlag och har stora likheter med tryckfrihetsförordningen. Förbudet mot censur, meddelarfriheten, rätten till fri informationsspridning och anonymitet samt förbudet att forska efter källor gäller även här. Lagen har vuxit fram i takt med att nya medier har utvecklats. Förmedlas något som kan ses som hets mot folkgrupp eller om det visas filmer med inslag av sexuellt våld kan det räknas som brott mot yttrandefrihetsgrundlagen. Det gäller också om vi skadar staten och samhället genom att publicera något som innebär landsförräderi eller spioneri.

Yttrandefrihetsgrundlagen gäller för radio, tv, film, ljud- och bildupptagningar, video och cd-skivor samt webbplatser och bloggar som har ett journalistiskt syfte. Du kan ansöka om ett utgivningsbevis som ger din webbplats grundlagsskydd om webbplatsen har en ansvarig utgivare. Det innebär att inte bara massmedieföretag kan grundlagsskyddas utan även organisationer och privatpersoner. Utan en ansvarig utgivare gäller vanlig lagstiftning.

Webbplatser som innehåller exempelvis diskussionsforum och gästböcker omfattas inte av yttrandefrihetsgrundlagen eftersom de kan ändras av andra än redaktionen. Om varje inlägg godkänns av redaktionen innan det publiceras är det däremot möjligt att få utgivningsbevis.”

(www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Demokrati/Grundlagarna/Yttrandefrihetsgrundlag/)

Det står följande i Yttrandefrihetsgrundlagens första kapitel, tredje paragrafen:

3§ Det får inte förekomma att något som är avsett att framföras i ett radioprogram eller en teknisk upptagning först måste granskas av en myndighet eller något annat allmänt organ. Inte heller är det tillåtet för myndigheter och andra allmänna organ att utan stöd i denna grundlag, på grund av det kända eller väntade innehållet i ett radioprogram eller en teknisk upptagning, förbjuda eller hindra dess offentliggörande eller spridning bland allmänheten.

Trots första stycket får det genom lag meddelas föreskrifter om granskning och godkännande av rörliga bilder i filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar som ska visas offentligt samt av rörliga bilder i en sådan offentlig uppspelning ur en databas som avses i 9 § första stycket 3.

Det får inte utan stöd i denna grundlag förekomma att myndigheter och andra allmänna organ på grund av innehållet i radioprogram och tekniska upptagningar förbjuder eller hindrar innehav eller användning av

sådana tekniska hjälpmedel som behövs för att kunna ta emot radioprogram eller för att kunna uppfatta innehållet i tekniska upptagningar. Detsamma gäller förbud mot anläggande av trådnät för sändning av radioprogram. Lag (2010:1349)

Läs hela Yttrandefrihetsgrundlagen här:

www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Yttrandefrihetsgrundlag-1991_sfs-1991-1469/?bet=1991:1469

Källskydd

Journalistiken bygger till stor del på att människor berättar olika saker för journalister. Utan tipsare skulle inte mycket hända inom journalistiken. En av journalisternas viktigaste uppgifter är att skydda uppgiftslämnare.

”Källskydd, anonymitetsskydd eller tystnadsplikt som det också kallas, innebär att den som har tagit emot ett tips eller en uppgift inte får röja identiteten för den som vill vara anonym. Det är straffbart för den som tagit emot en sådan anonym uppgift att avslöja källan.”

(www.sjf.se/yrkesfragor/yttrande-tryckfrihet/tystnadsplikt)

Journalister är enligt lag skyldiga att skydda källor. Det är upp till uppgiftslämnaren att själv bestämma om han/hon vill vara anonym. All information den personen lämnar måste skyddas så det inte går att spåra källan. Tystnadsplikten gäller alla som arbetar på redaktionen, därför måste känslig information ibland hanteras av ett fåtal.

Källskyddet finns i både tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

”Det är en brott både mot yrkeshedern och mot TF och YGL att röja en författare, uppgiftslämnare eller medverkande som vill vara anonym (se TF 3 kap resp YGL 2 kap).”

(www.regjeringen.no/en/dep/kud/dok/nouer/1996/nou-1996-12/21.html?id=340863)

Källskydd - Tryckfrihetsförordningen

3 kap Om rätt till anonymitet

3 § Den som har tagit befattning med tillkomsten eller utgivningen av tryckt skrift eller med framställning som var avsedd att införas i tryckt skrift och den som har varit verksam inom företag för utgivning av tryckta skrifter eller inom företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter får inte röja vad han därvid erfarit om vem som är författare eller har lämnat meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket eller är utgivare av skrift som inte är periodisk.

Tystnadsplikten enligt första stycket gäller inte

1. om den till vars förmån tystnadsplikten gäller har samtyckt till att hans identitet röjs,
2. om fråga om identiteten får väckas enligt 2 § första stycket,
3. om det rör sig om brott som anges i 7 kap. 3 § första stycket 1,
4. i den mån domstol, när det är fråga om brott enligt 7 kap. 2 § eller 3 § första stycket 2 eller 3, finner det erforderligt, att vid förhandling uppgift lämnas, huruvida den som är tilltalad eller skäligen misstänkt för den brottsliga gärningen har lämnat meddelandet eller medverkat till framställningen, eller
5. i den mån domstol i annat fall av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse finner det vara av synnerlig vikt att uppgift om identiteten lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran. Vid förhör som avses i andra stycket 4 eller 5 skall rätten noga vaka över att frågor inte ställs som kan inkräkta på tystnadsplikten utöver vad som i varje särskilt fall är medgivet. Lag (1991:1470)

Källskydd - Yttrandefrihetsgrundlagen

2 kap. Om rätt till anonymitet

3 § Den som har tagit befattning med tillkomsten eller spridningen av en framställning som utgjort eller varit avsedd att ingå i ett radioprogram eller en teknisk upptagning och den som har varit verksam på en nyhetsbyrå får inte röja vad han därvid har fått veta om vem som är upphovsman till framställningen eller har tillhandahållit den för offentliggörande eller om vem som har framträtt i den eller lämnat uppgifter enligt 1 kap. 2 §.

Tystnadsplikten enligt första stycket gäller inte

1. om den till vars förmån tystnadsplikten gäller har samtyckt till att hans identitet röjs,
 2. om fråga om identiteten får väckas enligt 2 § andra stycket,
 3. om det rör sig om brott som anges i 5 kap. 3 § första stycket 1,
 4. i den mån domstol, när det är fråga om brott enligt 5 kap. 2 § eller 3 § första stycket 2 eller 3, finner det erforderligt att vid förhandling uppgift lämnas, huruvida den som är tilltalad eller skäligen misstänkt för den brottsliga gärningen är den till vars förmån tystnadsplikten enligt första stycket gäller, eller
 5. i den mån domstol i annat fall av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse finner det vara av synnerlig vikt att uppgift om identiteten lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran. Vid förhör som avses i andra stycket 4 eller 5 skall rätten noga vaka över att frågor inte ställs som kan inkräkta på tystnadsplikten utöver vad som i varje särskilt fall är medgivet.
- Lag (1998:1439)

Facklig aktivitet och etiska regler

Aftonbladet nådde som första tidning även utanför storstaden, utgivningen av tidningar i slutet av 1800-talet ökade över hela landet. Man pratade om publicistikens utveckling. En av de första tidningarna som själva skickade ut skribenter att göra egna reportage var Svenska Dagbladet under **Carl Gustaf Tengwall** som köptes över från Dagens Nyheter. Han var en krävande chef och arbetsförhållandena otrygga. 1901 bildades Svenska Journalistföreningen med 60 medlemmar i Stockholm. SJF, Svenska Journalistförbundet, hade i juni 2012 14 095 yrkesverksamma medlemmar över hela landet. (www.journalisten.se/nyheter/antalet-kvinnor-okar-i-journalistforbundet)

När tidningar började tryckas i Sverige, innehöll de till stor del krigspropaganda. Sverige var ofta i krig. Begränsningar och censur infördes så regenter kunde styra informationen om vad som hände på slagfältet. Man förbjöd i perioder svenska tidningar att ta in notiser från utländska tidningar eftersom det kunde skada bilden av krigsframgångar.

Tidningar startades runtom i landet. Många finns fortfarande kvar, som t. ex. Dagens Nyheter, Östgöta Correspondenten, Upsala Nya Tidning och Dala-Demokraten.

Krigspropagandan ansågs dock skada publicistiken, särskilt den som framfördes i Aftonbladet. *"Harald Sohlman och Aftonbladet stödde Tyskland i första världskriget, och 1915 sålde han och brodern Arvid aktiemajoriteten i tidningen till tyska regeringen för att ge Tyskland möjlighet att skapa propaganda i Sverige. Kontraktet hölls hemligt i många år"*.

(www.aftonbladet.se/amc/stefan/hist.html)

Pressetiska regler

Svenska medier har en tradition att vara självsanerande, ibland under hot om lagstiftning. *"Yttrande- och tryckfrihet (...) måste användas med mycket stor omsorg. Därför är det viktigt att pressen har sina egna etiska regler, utöver lagarna"*.

(www.po.se)

1916 antogs så de första pressetiska reglerna, som motreaktion mot att vissa tidningar kommit att bli propagandaorgan för krigförande stater, vilket skadade pressens anseende.

(www.po.se)

Pressens organisationer beslöt också att inrätta en hedersdomstol, **Pressens Opinionsnämnd**.

På 1920-talet formulerade Internationella Journalistfederationen ett antal yrkesregler

för att markera avstånd från viss kriminaljournalistik.

1923 antog Publicistklubben sina första hedersregler.

1965 beslöt SJF att instifta en allmän yrkeskodex.

1968 kom SJF-regler om journalisters förhållande till källor.

1974 ersattes SJFs yrkeskodex och PKs hedersregler av Publicistregler och Yrkesregler.

1976 infördes regler mot textreklam.

2006 ersattes de av Riktlinjer mot textreklam

Idag; Pressens samarbetsnämnd ger ut **Spelregler för press, radio och TV**. Pressens samarbetsnämnd består av SJF, Publicistklubben, Sveriges Tidskrifter och Tidningsutgivarna. Andra – som SVT och SR – uppmanar sina medarbetarna att följa de publicistiska reglerna.

Publicistreglerna är 17 och hanteras av PO. *"Allmänhetens Pressombudsman (PO) har till uppgift att hjälpa enskilda som känner sig utsatta för oförsvarliga publicitetsskador genom det som skrivits om dem i papperstidningar och på tidningars hemsidor. Pressens Opinionsnämnd (PON) är PO:s överinstans. Det är PON som slutligt avgör om en tidning ska fällas eller frias för en publicering"*.

(www.po.se/om)

Yrkesreglerna är tolv och reglerar två stora huvudområden: den journalistiska integriteten och anskaffning av material. Överträdelser anmäls till **Journalistförbundets Yrkesetiska Nämnd (YEN)**.

(www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik)

1969 reformerades PON. *”Tidigare hade den bara bestått av pressfolk, men nu kom det även in representanter för allmänheten. Samma år inträttades också Allmänhetens Pressombudsman. Bakgrunden till denna förstärkning av det pressetiska systemet står bl. a. att söka i den sensationsjournalistik som uppkommit efter andra världskriget och som innebar att det fanns ett större behov av – och även ett politiskt tryck för – att skapa ett starkare skydd för enskilda.”*
(www.po.se)

Granskningsnämnden följer upp att radio och TV följer reglerna i radio- och tv-lagen. Antingen tar nämnden upp anmälningar från lyssnare/tittare, eller på initiativ av Myndigheten för radio och tv. 2012 fälldes 10 procent av anmälda ärenden.
(<http://www.radioochtv.se/Tillsyn/Granskning-av-program/>)

Radio- och tv-lagen finns här:

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Radio--och-tv-lag-2010696_sfs-2010-696/#K6

Det pågår 2013 en diskussion om att utveckla det självreglerande etiska systemet inom media. Utgivarna har föreslagit en gemensam medieetisk nämnd, **Nils Funcke** har på Utgivarnas uppdrag skrivit en rapport:

<http://utgivarna.se/images/Filer/Nils%20Funckes%20rapport%20PO-MO%202013-03-06.pdf>

Spelregler för press, radio och TV

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.
4. Slå vakt om den dokumentära bilden. Var noga med att bilder och grafiska illustrationer är korrekta och inte utnyttjas på ett missvisande sätt. Var generös med bemötanden
5. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som gör anspråk på att bemöta ett påstående skall, om det är befogat, beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på så sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna. Observera att ett genmäle inte alltid kräver en redaktionell kommentar.
6. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen.

Respektera den personliga integriteten

7. Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.

8. Iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd.

9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.

10. Framhäv inte berörda personers ras, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Var varsam med bilder

11. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterial.

12. Bildmontage, retuschering på elektronisk väg eller bildtext får ej utformas så att det vilseleder eller lurar läsaren. Ange alltid i direkt anslutning till bilden om den är förändrad genom montage eller retusch. Detta gäller även vid arkivering.

Hör båda sidor

13. Sträva efter att ge personer, som kritiseras i faktaredovisande material tillfälle att bemöta kritiken samtidigt. Sträva också efter att återge alla parter ståndpunkter. Var uppmärksam på att anmälningar av olika slag kan ha till enda syfte att skada den som blivit anmäld.

14. Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger. Den slutliga utgången av en skildrad rättsak bör redovisas.

Var försiktig med namn

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.

17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

(www.po.se/regler/30-etiska-regler-foer-press-tv-och-radio)

Journalister är civila även i konfliktområden

Genèvekonventionen

På väg till ett möte med Napoleon III år 1859 bevittnade den schweiziske bankiren **Henry Dunant** det blodiga kaoset på slagfältet i Solferino; döda, döende och sårade soldater låg övergivna på slagfältet. Tillsammans med kvinnor i trakten hjälpte de överlevande soldater, oavsett vilken sida de stred på.

Upplevelserna satte djupa spår och fick Henry Dunant att oförtrutet verka för att fasorna från Solferino inte skulle upprepas: "Skulle man inte under fredstid kunna bilda hjälporganisationer, med syfte att i krigstid skaffa de sårade vård av frivilliga personer som vore intresserade och kompetenta för sin uppgift?" frågar Dunant i sin bok **Minne från Solferino**, som han skrev som ett uttåg. I det tredje kapitlet föreslår han att länder skapar nationella organisationer där frivilliga utbildas att ta hand in krigsoffer.

(www.redcross.se/om-oss/historik/)

Den 7 februari 1863 fick Dunant tillsammans med fyra andra uppdraget att utforska möjligheten att starta en humanitär organisation. Senare samma år tog han initiativet till en internationell konferens i sin hemstad Genève; 39 delegater från 16 länder kom.

Det var början till Röda Korset. Året därpå, 1864, undertecknade tolv nationer den första Genèvekonventionen som lade grunden till den internationella humanitära rätten. I den första Genèvekonventionen garanteras hjälparbetare neutralt spelrum när de tar hand om krigsoffer, man tog också fram ett emblem så de kunde kännas igen på slagfältet och lämnas ifred; rött kors mot vit bakgrund. (www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1901/dunant-bio.html)

Henry Dunant tilldelades Nobels fredspris när det delades ut första gången 1901.

De viktigaste delarna i den humanitära rätten finns i de fyra **Genèvekonventionerna** från 1949 samt i deras tre tilläggsprotokoll.

Den första Genèvekonventionen antogs alltså år 1864 till skydd för sårade och sjuka soldater under väpnad konflikt i fält.

Den andra konventionen från 1899 liknar den första men skyddar även sårade, sjuka och skeppsbrutna tillhörande stridskrafterna till sjöss.

Den tredje antogs 1929 för att skydda krigsfångar, efter de grymheter som utförts gentemot fångar under första världskriget

Den fjärde antogs 1949 för att skydda civila och civilbefolkningen under ockupation, grundad på erfarenheterna från andra världskriget.

Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående skydd för civilpersoner under krigstid (IV Genèvekonventionen)

Reglerar skyddet för den civila befolkningen och särskilt behandlingen av civila på ockuperade områden, de som frihetsberövats och den generella behandlingen under ockupationen.

Tilläggsprotokoll den 8 juni 1977 till Genèvekonventionerna den 12 augusti 1949 rörande skydd för offren i icke-internationella konflikter (Tilläggsprotokoll II)

Innehåller grundläggande garantier för human behandling av alla personer som inte deltar direkt i striderna under icke-internationella väpnade konflikter, en term som även omfattar

inbördeskrig. Protokollet innehåller även regler till skydd för civilbefolkningen och egendom och installationer som är nödvändiga för deras överlevnad.

"I och med antagandet av den fjärde Genèvekonventionen 1949 fick också civila skydd under den internationella humanitära rätten. Konventionen antogs efter de grymheter som ägde rum under andra världskriget".

"Enligt internationell humanitär rätt får inte civila attackeras, utan ska respekteras och skyddas eftersom de inte deltar i konflikten".

"Civila skyddas så länge de inte direkt deltar i konflikten. En person anses direkt delta i striderna om personen ifråga till exempel har som mål att skada personal eller militär utrustning (...) Emellertid har betydelsen av "direkt deltagande i striderna" aldrig definierats tydligt. Om civila deltar i konflikten förlorar de sitt skydd under humanitär rätt och kan ställas inför rätta enligt den nationella rätten för t. ex. mord eller andra brott".

(www.diakonia.se/sa/node.asp?node=1049)

Även krig har regler

Krigets lagar – den internationella humanitära rätten – är en del av folkrätten och till för att lindra lidandet.

Svenska Röda Korset har sammanställt en handbok; **Även kriget har regler – Internationell humanitär rätt.**

Boken vänder sig till riksdagsledamöter men är nyttig läsning för fler, inte minst journalister i konfliktområden.

"Den humanitära rätten gäller endast i väpnade konflikter, både internationella (mellan två eller fler stater) och icke-internationella (inom en stats territorium). När en konflikt har påbörjats gäller den humanitära rätten lika för alla sidor oavsett anledningarna till konflikten eller vem som inledde fientligheterna. Den humanitära rätten har formats utifrån avvägningar mellan humanitära hänsyn och militära intressen. Det finns alltså ingen generell möjlighet att

under en konflikt hävda "militär nödvändighet" eller liknande för att göra avsteg från reglerna. Behoven av militär handlingsfrihet har redan tillgodosetts när konventionerna förhandlades fram."

(Även kriget har regler – Internationell humanitär rätt, sid 10.)

"Interna störningar och spänningar inom en stat, såsom upplöpp, enstaka och sporadiska våldshandlingar, är inte att betrakta som väpnad konflikt"

(Även kriget har regler – Internationell humanitär rätt, sid 11.)

"I Genèvekonventionerna och tilläggsprotokollen förbjuds handlingar som begås under en väpnad konflikt och som syftar till att sprida skräck bland civilbefolkningen (...)

Eftersom det inte finns någon globalt erkänd definition av terrorism, finns det inte heller något tydligt svar på frågan om vem som ska anses vara terrorist."

(Även kriget har regler – Internationell humanitär rätt, sid 34.)

(www.redcross.se/PageFiles/6306/Även%20krig%20har%20regler.pdf)

Pressfriheten är skyddad av internationella lagar och konventioner

"Envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för envar att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser". (Artikel 19)

Att pressfriheten är skyddad av internationella lagar och konventioner framgår tydligt i FN:s Deklaration om de mänskliga rättigheterna, Artikel 19.

I varje konflikt hotas det fria ordet och oberoende journalister hindras på olika sätt att utföra sitt arbete. Journalister arbetar med att ta fram fakta genom egna källor för att ge en oberoende bild av vad som händer utan hänsyn till gränser och kan inte hejdas i sitt uppdrag av makt som hindrar dem. Journalister granskar och förklarar. Långt ifrån alla vill bli granskade. Journalister hotas,

fängslas och dödas i arbetet. Reportrar utan gränser sammanställer årligen siffrorna.

2006, samma år som FN:s säkerhetsråd antog resolution 1738 om skydd av journalister i konfliktområden, dödades 100 journalister i arbetet. I samband med att resolutionen togs, upprepades journalisters civila status när de rapporterar från konfliktområden.

(www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8929.doc.htm)

Så här står det i resolution 1738 om skydd av journalister i konfliktområden:

1. *Condemns* intentional attacks against journalists, media professionals and associated personnel, as such, in situations of armed conflict, and calls upon all parties to put an end to such practices;
2. *Recalls* in this regard that journalists, media professionals and associated personnel engaged in dangerous professional missions in areas of armed conflict shall be considered as civilians and shall be respected and protected as such, provided that they take no action adversely affecting their status as civilians. This is without prejudice to the right of war correspondents accredited to the armed forces to the status of prisoners of war provided for in article 4.A.4 of the Third Geneva Convention.
3. *Recalls also* that media equipment and installations constitute civilian objects, and in this respect shall not be the object of attack or of reprisals, unless they are military objectives;

Hela resolution 1738 finns här:

www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8929.doc.htm

Läs hela FN:s Deklaration om mänskliga rättigheter här:

www.un.org/en/documents/udhr/

I FN-resolutionen 1738 påminner man även om artikel 79 i Genevekonventionen (tilläggsprotokollet från 1977) som handlar om behovet av att skydda journalister som är engagerade i farligt uppdrag i områden med väpnade konflikter.

Artikel 79 Genevekonventionen – Skyddsåtgärder för journalister

1. Journalister med farliga uppdrag å yrkets vägnar i områden där väpnad konflikt pågår skall betrakta såsom civila i enlighet med innebörden i artikel 50, punkt 1.”
2. De skall i denna sin egenskap skydds i enlighet med konventionen och detta protokoll, under förutsättning att de icke bedriver någon verksamhet som skulle kunna inverka menligt på deras civila status, utan hinder för krigskorrespondenters rätt att då de är ackrediterade hos väpnade styrkor åtnjuta den status som avses artikel 4 A (4) i tredje konventionen.
3. De kan erhålla ett identitetskort som överensstämmer med det som avbildats i annex II i detta protokoll. Detta kort, som skall utfärdas av regeringen i de den stat vars medborgare journalisten är eller på vars territorium han är bosatt eller i vilken det nyhetsorgan är beläget som anställt honom, skall styrka hans ställning som journalist.

(www.humanrights.se/wp-content/uploads/2012/01/Tillaggsprotokoll-I-till-Genevekonventionerna.pdf)

Reportrar Utan Gränser påminner om att hotet mot journalister har ökat och kräver att resolution 1738 implementeras.

”Since resolution 1738 was unanimously adopted by the Security Council condemning intentional attacks against journalists in conflict situations, the level of violence against journalists and citizen-journalists is increasing. With 89 journalists killed in connection with their work, 2012 has been the deadliest year for journalists since Reporters Without Borders began producing an annual round

up in 1995”, explains **Christophe Deloire**, Reporters Without Borders Executive Director. *“Further steps to enhance the implementation of resolution 1738 are needed more than ever”*. (<http://en.rsf.org/united-nations-further-steps-to-17-07-2013,44942.html>)

Skyddet av journalister togs upp vid en diskussion i FN:s säkerhetsråd den 23 juli 2013.

Kathleen Carroll from Associated Press sa att *“most journalists who die today are not caught in some wartime crossfire, they are murdered just because of what they do. And those murders are rarely ever solved; the killers rarely ever punished.”* (<http://www.cpj.org/security/>)

Journalister mördas i arbetet men mördarna går fria. Som i Pakistan, ett av världens farligaste länder att vara journalist. På frågan vad som krävs nu blev svaret att journalistmördare måste ställas till svars.

“Implementation of the U.N. plan to combat impunity needs to be accelerated, notably in Pakistan. In May, CPJ published Roots of Impunity, an in-depth report documenting the murders of 23 Pakistani journalists, without a single conviction, over the past decade. The U.N. special rapporteur for freedom of expression, Frank La Rue, has expressed an interest in traveling to Pakistan to assess the situation but is awaiting a formal invitation”. (<http://www.cpj.org/security/>)

I Sverige ligger det övergripande ansvaret för folkrätten på Utrikesdepartementet inom Regeringskansliet.

“Folkrättsdelegationen är en delegation under Utrikesdepartementets ledning vars uppgift bl. a. är att identifiera ämnen inom den internationella rätten som Sverige kan driva internationellt”. (www.regeringen.se/sb/d/514/a/21757)

Spionlag

Regeringen beslöt 2010 att tillsätta en utredning om förstärkt skydd mot främmande makts underrättelseverksamhet. Drygt två år senare, i februari 2013, offentliggjordes betänkandet *Spioneri och annan olovlig underrättelseverksamhet*. I betänkandet föreslås bl.a. vissa ändringar i Tryckfrihetsförordningen och Yttrandefrihetsgrundlagen. Betänkandet har mött massiv kritik.

Så här står det bland annat i betänkandet:

”Som ett led i utvecklingen sker idag en stor del av Försvarsmaktens verksamhet utomlands och i samarbete med andra länder, bl. a. i form av deltagande i s.k. internationella militära insatser. (...) Uppgifter om förhållanden rörande en internationell militär insats kan vara av känsligt slag och av stor betydelse för insatsen och för Sverige, även utan att men-rekvisitet i spioneribestämmelsen är uppfyllt. Trots det faller spioneriliknande gärningar som riktar sig mot sådana förhållanden i princip utanför det straffbara området. Enligt vår bedömning innebär det en brist i den nuvarande lagstiftningen”.
(SOU 2012:95 sid 17-18).

”Samhällsutvecklingen har fört med sig fler kommunikationssätt och mer tillgänglig information i olika former. Om en hemlig uppgift t. ex. förmedlas oskyddat via internet kan den, beroende på den aktuella situationen, tämligen enkelt fångas upp av obehöriga (såväl statliga som icke-statliga aktörer) utan att det lämnar några spår efter sig. Enligt den nuvarande ordningen omfattas ett sådant fall sannolikt inte av det straffbara området. Det utgör enligt vår mening en brist i lagstiftningen och innebär att straffvärda förfaranden kanske utan risk för straffansvar”.
(SOU 2012:95 sid 20).

”Vissa av våra förslag kan inkräkta på den grundlagsskyddade yttrande- och informationsfriheten och innebära en begränsning av dessa friheter (...) Vi har funnit att dessa konsekvenser kan accepteras med hänsyn till de starka skäl som motiverar kriminaliseringen och till avgränsningen av det straffbara området. Vi föreslår även vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL)”.
(SOU 2012:95 sid 22)

Läs hela betänkandet här:

www.regeringen.se/content/1/c6/20/86/22/b09b894e.pdf

Betänkandet har mött massiv kritik från bland annat Justitiekanslern, Advokatsamfundet, Datainspektionen, Folke Bernadotte-akademien, SVT, Utgivarna och Svenska Journalistförbundet.

Den typ av avslöjanden om bl. a. krigsbrott som Wikileaks och Edward Snowden står bakom, riskerar bli kriminella handlingar om förslaget blir lag. Det är högst troligt att utländsk makt genom en sådan lag kan begränsa svenska journalisters och medborgares yttrande- och tryckfrihet.

”Regeringens förslag till ett tryckfrihetsbrott för utlandsspioneri är ogenomtänkt och dåligt underbyggt. Det är anmärkningsvärt och oacceptabelt att regeringen vill införa en så allvarlig förändring av en grundlag utan att ha gjort en tillräcklig analys av behoven”.

Det skriver Utgivarnas vd **Jeanette Gustafsdotter** och Journalistförbundets ordförande **Jonas Nordling** i ett gemensamt pressmeddelande.

”De uppgifter som behöver skyddas omfattas redan idag av sekretessbestämmelser. Det nya förslaget är inte bara onödigt utan det begränsar också ytterligare möjligheten för medier att beskriva hur svensk trupp utomlands agerar i krigssituationer. Det bör svenska folket få reda på. Vi uppmanar regeringen att kasta förslaget i papperskorgen”.

Justitiekanslern skriver i remissvaret att de grundläggande rättigheterna enligt Tryckfrihetsförordningen (TF) och Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) måste värnas.

”Om det finns ett behov av att förändra de straffrättsliga bestämmelserna för att bättre möta rådande förhållanden måste regleringen utformas med noggrant beaktande av såväl grundlagarnas krav som Europakonventionens fri- och rättighetsregler”, står det vidare i remissvaret.

Nils Funcke, tidigare huvudsekreterare i Yttrandefrihetskommittén, säger i en kommentar till SR:

– Ytterst drabbar det naturligtvis alla medborgare, så att vi inte får kunskap om det begås kriminella handlingar eller folkrättsbrott.

Till sist

Alla länder har inte lagar som reglerar rätten till Freedom Of Information.

”Despite the spread of FOI (Freedom Of Information) legislation, the Anders Chydenius’ legacy remains topical in all countries. The enactment of a law is only the beginning. There is still much work to be done. Governments must change their internal cultures and civil society must demand information. Weakness in laws, implementation or oversight may have left access largely unfulfilled. There have also been problems with record keeping, state secrets and the misuse of privacy exemptions.”

(http://www.chydenius.net/pdf/worlds_first_foia.pdf)

FOJO: MEDIEINSTITUTET

www.fojo.se